

## Abstract

This paper deals with the phonological phenomena in the Modern Greek dialect of Megara. The dialect of Megara, sharing similarities with the dialects of Kymi and Aigina (cf. Kontosopoulos [1994] 2006), is placed in the so called *old Athenian* dialectal group (cf. Newton 1972), as it retains various characteristics of the old Athenian dialect which is no longer in use. Elaborating on oral and written data, we discuss the following phenomena: i) the pronunciation of *v* as [u] or [ju], ii) tsitakismos or depalatalization, according to Pantelidis (2009) and Newton (1972) respectively, iii) the epenthesis of /γ/, and iv) the primary hiatus.

**Key-words:** phonological characteristics, dialect, idiom, depalatalization, palatalization, tsitakismos, softening, epenthesis.

## 1. Εισαγωγή<sup>1</sup>

Η μελέτη του μεγαρικού ιδιώματος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όχι μόνο λόγω της γεωγραφικής του κατανομής, αλλά και λόγω της σύνδεσής του με τη διάλεκτο<sup>2</sup> των παλαιών Αθηναϊκών η οποία δε βρίσκεται πλέον εν χρήσει (βλ. Χατζιδάκις, 1915-6· Μπεναρδής, 2005· Newton, 1972·). Αναλυτικότερα, απαντά σε μία περιοχή η οποία περιβάλλεται από χωριά με Αρβανιτόφωνους ομιλητές ή ομιλήτες της Κοινής Νέας Ελληνικής (εφεξής KNE), και εμφανίζει ιδιαίτερες ομοιότητες με την Παλαιά Αθηναϊκή, η οποία αντικαταστάθηκε σταδιακά (ήδη από τον 19ο αι., βλ. Καρατζάς, 1940, 1944· Newton, 1972) από τη Νέα Αθηναϊκή (ή KNE), μια διάλεκτο δημιουργημένη βάσει των Πελοποννησιακών και Επτανησιακών ιδιωμάτων (βλ. Παντελίδης, 2001, 2007· Κεχαγιόγλου, 1999· Κοντοσόπουλος, 1999· Browning, 1995· Μπαμπινιώτης, 1998· Μέρτζιος, 1964).

Αν και βρίσκεται στη ζώνη του *ίντα*<sup>3</sup> (βλ. Κοντοσόπουλος 1983-4), δεν κατατάσσεται στα νότια<sup>4</sup> ιδιώματα, εξαιτίας των φωνολογικών (βλ. κεφάλαια 2 και 5)

---

<sup>1</sup> Ευχαριστώ θερμά τις κ.κ. Α. Ράλλη και Ι. Μανωλέσσου για τις χρήσιμες παρατηρήσεις τους, καθώς και τον κ. Ν. Κουτσούκο για τις ενδιαφέρουσες συζητήσεις κατά τη διάρκεια συγγραφής του παρόντος άρθρου.

<sup>2</sup> Στην παρούσα μελέτη, δεν επιτελώ διάκριση ανάμεσα στους όρους *διάλεκτος* και *ιδίωμα*, υιοθετώντας την άποψη των Chambers & Trudgill (1980: 5) περί δυσκολίας σαφούς διαχωρισμού τους.

<sup>3</sup> Αναφέρομαι στη μέθοδο που ακολουθεί ο Κοντοσόπουλος (1983-4), σύμφωνα με την οποία οι νεοελληνικές διάλεκτοι διακρίνονται σε βόρειες και νότιες, με βασικά κριτήρια διαχωρισμού: α) τον βόρειο φωνηεντισμό (κριτήριο το οποίο εισήγαγε ο Hadzidakis 1892), τη στένωση των άτονων /o/ και /e/ σε /u/ και /i/ αντίστοιχα, και την αποβολή (*κώφωση*) των άτονων /u/ και /i/ (βλ. μεταξύ άλλων Παπαδόπουλος, 1927· Ανδριώτης, 1933· Μπαμπινιώτης, 1977· Μαργαρίτη, 1977· Συμεωνίδης, 1977· Μαλικούτη-Drachman και Drachman, 1977, 1983), β) την κατανομή των ερωτηματικών αντωνυμιών *τι* και *ίντα*. Βάσει αυτής της ταξινόμησης τα βόρεια ιδιώματα εντοπίζονται στις περιοχές της Ηπείρου, Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Θράκης, Στερεάς Ελλάδας, Εύβοιας και στα νησιά των Σποράδων, της Λέσβου, Ίμβρου, Λήμνου, Θάσου, Σαμοθράκης κ.ά.,

και μορφολογικών (βλ. Παντελίδη, στον ίδιο τόμο) χαρακτηριστικών του. Όπως θα καταστήσουμε έκδηλο ακολούθως, παρουσιάζει φωνολογικές ομοιότητες με τα ιδιώματα της Κύμης (Χατζιδάκις, 1915-6· Αλεξανδρή, 1958), της Αίγινας (Thumb 1891) αλλά και της Μάνης (Mirambel, 1929· Βαγιακάκος, 1953).

Στην παρούσα μελέτη, προσεγγίζω τα παρακάτω φωνολογικά φαινόμενα:

α) Προφορά του *υ* σε *ου/ιου*, όπως *κρούσταλλο* [krústalo] αντί για *κρύσταλλο* [krístalo] ή *φουσάω* [fusáo] αντί για *φυσάω* [fisáo]. Το φαινόμενο αυτό (βλ. κεφ. 2) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και ως προς τις ιστορικές ερμηνείες που έχουν έως τώρα δοθεί, και ως προς τη συγχρονική του κατανομή στη διάλεκτο, καθώς δεν περιορίζεται σε λέξεις που περιέχουν *υ* (π.χ. *περουχάω* (> περιχύνω), *γιούνεται* (> γίνεται).

β) Τσιτακισμός ή απουρανικοποίηση (depalatalization, βλ. Newton, 1972), όπως *βερυκοτσέα* [verikotséa] αντί για *βερυκοκιά* [verikocá] ή *δοκανίτσι* [ðokanítsi] αντί για *δεκανίκι* [ðekanítsi]. Ο τσιτακισμός (βλ. κεφ. 3) αποτελεί κοινό διαλεκτικό χαρακτηριστικό (ισόγλωσσο) πολλών βόρειων και νότιων ιδιωμάτων της νεοελληνικής διαλεκτικής ποικιλίας.

γ) Επένθεση του /γ/ στα όρια μορφημάτων, όπως *δουλεύγω* [ðulénɣo] αντί για *δουλεύω* [ðuléno] ή *κουρεύγω* [kurénɣo] αντί για *κουρεύω* [kuréno]. Πρόκειται για ένα φαινόμενο (βλ. κεφ. 4) το οποίο επίσης απαντά όχι μόνο σε νότια αλλά και σε βόρεια ιδιώματα.

δ) Απουσία συνίζησης, όπως *φασκομηλέα* [faskomiléa] αντί για *φασκομηλιά* [faskomilá] ή *μαχαιρέα* [maçeréa] αντί για *μαχαιριά* [[maçerjá]. Η παρουσία/ απουσία συνίζησης<sup>5</sup> στη διαλεκτική ποικιλία της ελληνικής αποτελεί προσφιλές θέμα διερεύνησης τόσο στη συγχρονική και όσο και στη διαχρονική του διάσταση (βλ. κεφ. 5).

Τα συγκεκριμένα φαινόμενα επιλέχθηκαν λόγω της συστηματικότητας με την οποία απαντούν στα Μεγαρίτικα και του ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν ως προς τη δια-διαλεκτική τους κατανομή (βλ. κεφ. 2-5) και την ιστορική τους εξέλιξη (βλ. κεφ. 2 και 5). Εκτός διερεύνησης τίθενται ο τονισμός στη διάλεκτο αλλά και ασυστηματικές μεταβολές φωνημάτων, οι οποίες εντοπίστηκαν στη βιβλιογραφία (Μπεναρδής, 2006· Χατζιδάκις, 1915-6) και στις πηγές (γραπτές και προφορικές), όπως λόγου χάρι *ροδίτσα* [rodítsɕa] αντί για *ραδίκια* [radítsɕa] και *μοσκαρέβγω* [moskarénɣo] αντί για *μασκαρεύω* [maskarénɣo], *ατζινιάζω* [adʒinázɔ] αντί για *εγκαινιάζω* [eʝenjáɰɔ] και *αργάτης* [argátis] αντί για *εργάτης* [erǵátis], *πελιστέρι* [pelistéri] αντί για *περιστέρι* [peristéri] και *πλόχειρο* [plóciɾo] αντί για *πρόχειρο* [próciɾo].

---

ενώ τα νότια στις περιοχές της Πελοποννήσου, των Κυκλάδων, Επτανήσων, Δωδεκανήσων, Κύπρου και Κρήτης. Ωστόσο, ο παρών διαχωρισμός δεν είναι απόλυτος, καθώς απαντούν ενδιάμεσες κατηγορίες ιδιωμάτων (βλ. *ημιβόρεια ιδιώματα* στον Κοντοσόπουλο, [1994] 2006).

<sup>4</sup> Για το ζήτημα αυτό, ο Κοντοσόπουλος (2006: 84) επισημαίνει πως η ομάδα της *Παλαιάς Αθηναϊκής* έχει περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά με τα ιδιώματα των νησιών του Νοτίου Αιγαίου, παρά με τα, επίσης, νότια ιδιώματα της Πελοποννήσου.

<sup>5</sup> Η περιγραφή και ανάλυση της παρουσίας/ απουσίας συνίζησης, την οποία επιχειρώ στο άρθρο αυτό, έχει αμιγώς εισαγωγικό χαρακτήρα. Το φαινόμενο αναλύεται εκτενώς στο πλαίσιο της παρούσας συλλογής μελετών για τη Μεγαρική από τους Μανωλέσσου & Κουτσούκο (στον ίδιο τόμο).

Τα εξεταζόμενα δεδομένα προέρχονται από δευτερογενείς πηγές, ήτοι μελέτες για το λεξιλόγιο (Σύρκου, 2006· Μπεναρδής, 2006) και τη γραμματική της μεγαρικής διαλέκτου (Μπεναρδής, 2005· Χατζιδάκης, 1915-6), αλλά και από πρωτογενείς πηγές, όπως ηχογραφήσεις<sup>6</sup> φυσικού διαλεκτικού λόγου και συλλογές κειμένων γραμμένων στη διάλεκτο (Σακκάς, 1966· Κανάχης, 1915).

## 2. Η προφορά του *υ*

Η φωνολογική-φωνητική αναπαράσταση του γραφήματος *υ* αποτελεί φαινόμενο δια-διαλεκτικού χαρακτήρα, άρρηκτα συνδεδεμένο με τη διαχρονική εξέλιξη των φωνημάτων της Ελληνικής γλώσσας. Απαντά κατεξοχήν στα ιδιώματα που συγκροτούν την ομάδα των Παλαιών Αθηναϊκών (*old Athenian*, βλ. Newton ό.π.), και σποραδικά σε άλλα ιδιώματα της Νέας Ελληνικής, όπως τα Δωδεκανησιακά, τα Ποντιακά και τα Κατωιταλικά (βλ. Παπαδόμου 2009).

Στη μεγαρική διάλεκτο, συγκεκριμένα, το *υ* προφέρεται ως *ου* [u] ή *ιου* [ju], ανάλογα με το φωνολογικό περιβάλλον. Ο Newton (1972), αναμορφώνοντας την άποψη του Χατζιδάκι<sup>7</sup> (1915-6), αναφέρει ότι, όταν προηγείται υπερωικό σύμφωνο, το *υ* προφέρεται ως *ιου*. Χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα παραδείγματα:

- (1) α. ξούλα κουτσιουρένια (GREED)  
[ksúla kutsurénia]  
‘ξύλα κουτσουνιές’  
β. γιούριτσε στο σπίτι του λαχταρισμένο (Σακκάς 1966: 160)  
[júritse sto spíti tu laxtarizménou]  
‘γύρισε στο σπίτι του τρομαγμένο’

Στο παράδειγμα (1α) το *υ*, το οποίο έπεται φατνιακού φωνήματος, προφέρεται ως *ου*, ενώ στο παράδειγμα (1β) το *ου*, το οποίο έπεται υπερωικού φωνήματος [γ], προφέρεται ως *ιου*. Στη δεύτερη περίπτωση, μάλιστα, όπως αναφέρει ο Newton (1972: 20), το υπερωικό φώνημα ουρανικοποιείται (*palatalization*) και μεταβάλλεται σε [j]. Η διάκριση σε *ου* και *ιου* είναι αρκετά συστηματική στα Μεγαρίτικα, σύμφωνα με το συλλέγον corpus (βλ. παραδείγματα (2), (3)).

### (2) Προφορά ως *ου*

- α. σουνάχι [sunáçi] ‘συνάχι’  
β. ζουμάρι [zumári] ‘ζυμάρι’  
γ. σφουρίζω [sfurízo] ‘σφυρίζω’  
δ. τρούπα [trúpa] ‘τρύπα’

<sup>6</sup> Οι ηχογραφήσεις προέρχονται από την ηλεκτρονική βάση δεδομένων GREED του Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων του Πανεπιστημίου Πατρών (βλ. Καρασίμος, στον ίδιο τόμο).

<sup>7</sup> Ο Χατζιδάκης (1915-6) υποστηρίζει ότι το *ου* απαντά μετά τα τ, ζ, ξ, σ, ψ.

(3) Προφορά ως *ιου*

- α. άχιουρο [áχuro] ‘άχυρο’
- β. γιουνναίκα [junéka] ‘γυναίκα’
- γ. νοικοτσιουρά [nikotfurá] ‘νοικοκυρά’

Ωστόσο, απαντούν και αποκλίνοντες τύποι<sup>8</sup>, στους οποίους είτε δεν εμφανίζεται καθόλου η προφορά σε *ου/ιου* (4α), είτε εμφανίζεται η προφορά σε *ου* σε περιβάλλον [+υπερωικό] (4β-δ), είτε τέλος εμφανίζεται η προφορά σε *ιου* σε περιβάλλον [-υπερωικό], όπως στο (4ε):

- (4) α. τσυβερνήτης [tʃivernítis] ‘κυβερνήτης’, αντί για *τσ(ι)ουβερνήτης*
- β. κουβερνώ [kuvernó] ‘κυβερνώ’, αντί για *τσ(ι)ουβερνώ*
- γ. άγκουρα [águra] ‘άγκυρα’, αντί για *άτζιουρα*
- δ. σκουλί [skulí] ‘σκυλί’, αντί για *στσουλί*
- ε. ζιουγός [zjuγός] ‘ζυγός’, αντί για *ζουγός*

Ως προς την ερμηνεία του φαινομένου, έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις (βλ. μεταξύ άλλων Thumb, 1891· Χατζιδάκι, 1915-6· Shipp, 1961· Σετάτο, 1967· Παπαδάμου, 2009) οι οποίες σχετίζονται με τη διαχρονική εξέλιξη της προφοράς του *υ*, όπως και της διφθόγγου *οι*, στην ιστορία της Ελληνικής γλώσσας. Σύμφωνα με τον Χατζιδάκι (1915: 102), ήδη από την αρχαία ελληνική (6ος αι. π.Χ., στις διαλέκτους της Ιονικής, Αττικής και Κορινθιακής) το *υ* [u]<sup>9</sup> απαντά προφερόμενο και ως [ü].<sup>10</sup> Κατά την Ελληνιστική Κοινή υπερισχύει η νέα προφορά, ενώ ήδη από τη Μεσαιωνική (10ος αι. μ.Χ.) το *υ* προφέρεται ως [i], συμπίπτοντας, έτσι, με το *οι*, το οποίο, μετά την κατάργηση της προσωδίας μονοφθογγίζεται και προφέρεται, επίσης, ως [i].

Ο προβληματισμός των ερευνητών έγκειται στην ύπαρξη ή μη συσχετισμού με τη διαχρονική εξέλιξη του *υ*, αλλά και στον τρόπο σύνδεσης, εφόσον αποκλεισθεί η περίπτωση να αποτελούν δύο εντελώς διαφορετικά μεταξύ τους φωνολογικά φαινόμενα. Ο Shipp (1961) στο άρθρο του *IOY = Y in Modern Greek*· μία από τις βασικότερες μελέτες για το συγκεκριμένο ζήτημα· υποστηρίζει ότι η προφορά του *υ* ως *ου/ιου* κυρίως στις διαλέκτους της παλαιάς Αθήνας, των Μεγάρων, της Κύμης, της Αίγινας και της Μάνης<sup>11</sup> συνδέεται άμεσα με την εξέλιξη του *υ*. Ο φθόγγος [ü]<sup>12</sup>, σύμφωνα πάντοτε με τον Shipp (1961: 307), διασπάται σε [i] και [u]. Στη δεύτερη περίπτωση απαντά κατεξοχήν στις ανωτέρω αναφερόμενες διαλέκτους ως *ου* ή *ιου* με ουρανικοποίηση του προηγούμενου συμφώνου (βλ. παραδείγματα στο (3)).

Σε μια σύγχρονη δια-διαλεκτική προσέγγιση η Παπαδάμου (2009: 214-5) επισημαίνει ότι η προφορά σε *ου/ιου* στη διαλεκτική ποικιλία της Ελληνικής συνιστά εξέλιξη της αρχαίας προφοράς του *υ*, χωρίς, όμως, να υπάρχουν συγκεκριμένα

<sup>8</sup> Βλ. επίσης και Shipp (1961).

<sup>9</sup> Προφορά όμοια με της Λατινικής (π.χ. *numerus, fortuna* κ.λπ.).

<sup>10</sup> Προφορά όμοια με της Γαλλικής (π.χ. *numero, fortune* κ.λπ.).

<sup>11</sup> Στη Μάνη δεν απαντά η προφορά σε *ιου* (βλ. μεταξύ άλλων Χατζιδάκις, 1915-6· Shipp, 1961· Newton, 1972).

<sup>12</sup> Στη μελέτη του Shipp (1961) συμβολίζεται ως [y].

φωνητικά περιβάλλοντα τα οποία ευνοούν την εμφάνιση της προφοράς σε *ου* ή την εμφάνιση της προφοράς σε *ιου*. Η αδυναμία ορισμού συγκεκριμένων περιβαλλόντων εμφάνισης των *ου* και *ιου* αποδεικνύεται, εξάλλου, και από τα παραδείγματα στο (4).

Εύλογα συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι πρόκειται για ένα δυσεπίλυτο ζήτημα, το οποίο περιπλέκεται περαιτέρω, από το δανεισμό μεταξύ των νεοελληνικών διαλέκτων, όπως επισημαίνουν οι Σετάτος (1967) και Παπαδάμου (2009), αλλά και από την επίδραση της ΚΝΕ. Στην παρούσα μελέτη, αν και δεν προσβλέπουμε σε μία εκ νέου διεξοδική διερεύνηση του φαινομένου σε όλο του το διαλεκτικό εύρος, κρίνουμε σκόπιμο να παραθέσουμε δεδομένα από τη Μεγαρική διάλεκτο που πιστοποιούν αυτό το πρόβλημα.

Ήδη έχει αναφερθεί ότι κατά τη Μεσαιωνική, η προφορά του *υ* συνέπεσε με την προφορά του *οι*. Η εξέλιξη αυτή φαίνεται να εξηγεί την αναλογική επέκταση της προφοράς σε *ου/ιου* στη διάλεκτο των Μεγάρων (αλλά και σε συγγενικές διαλέκτους), και σε λέξεις που περιέχουν *οι*. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν.

- (5) α. τσιουτιάζω [tʃutázo] ‘κοιτάζω’  
β. ξετσιουλιάζω [ksetʃulázo] ‘ξεκοιλιάζω’

Επίσης, σποραδικά απαντούν και άλλοι διαλεκτικοί τύποι με την προφορά σε *ιου/ου*, οι οποίοι δεν περιέχουν *υ* ή *οι*, όπως οι ακόλουθοι:

- (6) α. τσιούντινο [tʃúдино] ‘κίνδυνος’  
β. γιούνεται [júneta] ‘γίνεται’  
γ. ζούλια [zúλια] ‘ζήλια’

Από την άλλη πλευρά, στο υλικό εντοπίζονται τύποι οι οποίοι εμφανίζουν την προφορά του *υ* ως [i]. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους παρακάτω:

- (7) α. αγύμναστος [ajímnastos]  
β. караβοτσύρης [karavotsíris]  
γ. φυτεύω [fiténɣo]  
δ. χρυσά [χrisá]  
ε. ασυνείδητος [asiníðitos]

Μια προσεκτική ματιά στους τύπους του (7) αναδεικνύει τη δυσκολία καθορισμού του περιβάλλοντος εμφάνισης (ή απουσίας) του συγκεκριμένου φαινομένου (της προφοράς του *υ* ως *ου/ιου*). Συγκεκριμένα, κριτήριο δεν μπορεί να αποτελεί ο τονισμός, αφού συνυπάρχουν τύποι όπως *τρούπα* (βλ. 2δ) ή *τσιούντινο* (βλ. 6α) και *αγύμναστος* (7α). Επίσης, κριτήριο δεν είναι δυνατό να αποτελούν ούτε διακριτικά χαρακτηριστικά των λημμάτων, όπως [±λόγιο], καθώς λήμματα με διακριτικό χαρακτηριστικό [–λόγιο] απαντούν και στις δύο περιπτώσεις (πρβλ. 7γ με 3γ). Ομοίως, δεν μπορούν να τεθούν

εκτός πλαισίου της εφαρμογής του συγκεκριμένου φαινομένου λέξεις της KNE<sup>13</sup>, όπως αυτές των (7γ) και (7δ), όπως έχει υποστηρίξει ο Χατζιδάκις (1915-6), καθώς στο εξεταζόμενο υλικό απαντούν τύποι καταχωρημένοι σε λεξικά της KNE (βλ. τα παραδείγματα στα (3) και (4)), οι οποίοι μεταβάλλονται φωνολογικά στη διάλεκτο. Το μόνο μορφολογικό κριτήριο περιορισμού του φαινομένου, το οποίο όμως δεν είναι αρκετό για να του προσδώσει συστηματικό χαρακτήρα, είναι η απουσία εμφάνισής του στα επίθετα σε -*υς* (π.χ. *πολύς, παχύς*) της Ελληνικής (βλ. Χατζιδάκις, 1915-6), όπως και στις σύνθετες δομές με αυτά (π.χ. *πολυχρονισμένη* και όχι *\*πολυχρονισμένη*).

### 3. Τσιτακισμός

Ο όρος τσιτακισμός αναφέρεται στο φωνολογικό φαινόμενο μεταβολής συμφώνων στα προστριβόμενα [ts] ή [tʃ] και [dʒ] ή [dʒ] σε περιβάλλον μετά από πρόσθιο φωνήεν (/i/ ή /e/). Όπως αναφέρει ο Παντελίδης (2009), παρόλο που ως τσιτακισμός είναι δυνατό να εκληφθεί οποιαδήποτε μετατροπή συμφώνου στα παραπάνω προστριβόμενα στο συγκεκριμένο φωνολογικό περιβάλλον, στις μελέτες των νεοελληνικών διαλέκτων ο όρος ταυτίζεται ουσιαστικά με την τροπή των υπερωικών κλειστών /k/ (άηχο) και /g/ (ηχηρό) σε [ts]/[tʃ] ή [dʒ]/[dʒ] αντίστοιχα. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα στο (8):

- (8) α. *τσερί* [tʃerí] ‘κερί’ (GREED)  
 β. *κοτσινάδι* [kotʃinádi] ‘κοκκινάδι’ (GREED)  
 γ. *ατζινιάζω* [adʒinjázo]<sup>14</sup> ‘εγκαινιάζω’ (Μπεναρδής)  
 δ. *ατζίστρι* [adʒístri] (Μπεναρδής) και [dʒístri] (GREED) ‘αγκίστρι’

Έτσι, λόγου χάρη στο (8β), το /k/ μετά από το οπίσθιο φωνήεν /o/ δε μεταβάλλεται, ενώ μετά από το πρόσθιο φωνήεν /i/ μεταβάλλεται σε [tʃ]. Το συγκεκριμένο τύπο μεταβολής ο Newton (1972) τον ονομάζει *απάλυνση*<sup>15</sup> (*softening*) και θεωρεί ότι αποτελεί ενδιάμεσο στάδιο μιας ευρύτερης διαδικασίας.

Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τη γενετική θεώρηση του Newton (1972), η τροπή των /k/ και /g/ σε [ts] και [dʒ] αντίστοιχα μετά από πρόσθιο φωνήεν ονομάζεται *απουράνωση* (*depalatalization*). Το φαινόμενο αυτό, το οποίο, όπως θα δούμε παρακάτω απαντά σε αρκετές νεοελληνικές διαλέκτους, συνδέεται άμεσα με την *απάλυνση*, καθώς προκύπτει μέσω αυτής. Κατά τον Newton (1972), δηλαδή, ο τύπος *ατζίστρι* ([adʒístri]) δεν παράγεται απευθείας από τον τύπο *αγκίστρι* αλλά από τον τύπο [adʒístri].

Ο Παντελίδης (2009), από την άλλη πλευρά, θεωρεί πως η *απάλυνση* και η *απουράνωση* συνιστούν δύο διαφορετικές εκφάνσεις του ίδιου φαινομένου, του τσιτακισμού (ό.π.). Μάλιστα, διαπιστώνει πως δεν είναι απαραίτητη η άμεση σύνδεση

<sup>13</sup> Εξάλλου δεν είναι διακριτό απαραίτητα το διαχωριστικό όριο ανάμεσα στο λεξιλόγιο της Κοινής Νέας Ελληνικής και το λεξιλόγιο της εκάστοτε διαλεκτικής ποικιλίας. Το ζήτημα της δυσκολίας σαφούς χαρακτηρισμού ενός τύπου ως διαλεκτικού, δια-διαλεκτικού ή τύπου της KNE έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τη σύγχρονη διαλεκτική λεξικογραφία της Ελληνικής (βλ. σχετική συζήτηση στη Δημελά (προσεχώς)).

<sup>14</sup> Ο τύπος στο (8γ) προέρχεται από γραπτή πηγή, στην οποία δε διευκρινίζεται η προφορά του προστριβόμενου, αν δηλαδή είναι /dʒ/ ή /dʒ/.

<sup>15</sup> Ο Trudgill (2003: 54) χρησιμοποιεί τον όρο *palatalisation of velars*.

των δύο φαινομένων. Τα εξεταζόμενα συγχρονικά<sup>16</sup> δεδομένα από τη Μεγαρική διάλεκτο συνάδουν προς αυτή τη θεώρηση.

Συγκεκριμένα, η μελέτη των προφορικών δεδομένων αναδεικνύει ότι και οι δύο τύποι τσιτακισμού απαντούν, και μάλιστα με αντίστροφη συχνότητα. Στην περίπτωση της τροπής του /k/ σε [ts] ή [tʃ], οι τύποι σε [tʃ] υπερισχύουν, ενώ στην περίπτωση της τροπής του /g/ σε [dʒ] ή [dʒ], απαντούν περισσότεροι τύποι σε [dʒ]. Κρίνεται, ωστόσο, απαραίτητη η διευκρίνιση ότι ασφαλέστερα συμπεράσματα θα μπορούσαν να εξαχθούν μόνο μέσω μιας συστηματικής φωνητικής ανάλυσης η οποία θα εξέταζε το φαινόμενο του τσιτακισμού σε όλο του το διαλεκτικό εύρος και όχι μόνο στην παρουσία του στο μεγαρικό ιδίωμα. Εξάλλου, ήδη έχει αναφερθεί ότι πρόκειται για ένα φωνολογικό φαινόμενο μεγάλης εμβέλειας (βλ. Newton, 1972· Κοντοσόπουλος, 2006· Trudgill, 2003· Παντελίδης, 2009), καθώς απαντά όχι μόνο σε κατεξοχήν βόρεια (π.χ. Αϊβαλί, Λέσβο) ή νότια ιδιώματα (π.χ. Κύπρος, Δωδεκάνησα, Κυκλάδες, πελοποννησιακά ιδιώματα) αλλά και σε άλλες διαλέκτους όπως, μεταξύ άλλων, της Χίου, της Σκύρου και της Κάτω Ιταλίας, και βεβαίως στην ομάδα των παλαιών Αθηναϊκών (*old Athenian*, ό.π.).

Κλείνοντας την παρούσα ενότητα, θεωρούμε σκόπιμο να αναφέρουμε ότι ο τσιτακισμός στη Μεγαρική διάλεκτο διέπεται από ιδιαίτερη συστηματικότητα, καθώς στο υλικό απαντούν ελάχιστες εξαιρέσεις, οι περισσότερες εκ των οποίων προέρχονται από το συλλεγέιν corpus κειμένων και μελετών (π.χ. *Δικέμβρης* αντί για *Διτσέμβρης*, βλ. Μπεναρδής 2006). Εξίσου σπάνια απαντά και το αντίστροφο φαινόμενο, της τροπής του προστριβόμενου [ts] στο κλειστό υπερωικό [k], σε τύπους όπως *παπούκια* (αντί για *παπούτσια*) ή *έκι* (αντί για *έτσι*), οι οποίοι, ακολουθώντας τον Χατζιδάκι (1915-6) προέκυψαν από υπερδιόρθωση, και διατηρήθηκαν, κατά την άποψή μας, στο λεξιλόγιο της Μεγαρικής ως απολιθωμένοι τύποι.

#### 4. Επένθεση του /γ/

Το φωνολογικό φαινόμενο της επένθεσης (*epenthesis*) αφορά στην ανάπτυξη φωνημάτων. Εν προκειμένω, η επένθεση του φωνήματος /γ/ αποτελεί φαινόμενο λεξικής φωνολογίας (βλ. Nespor 1999), καθώς απαντά κατεξοχήν στα όρια επιθημάτων (βλ. Ράλλη 2005).

- (9) α. κουρεύγω [kurénɣo] ‘κουρεύω’  
β. γιουρεύγω [juɾénɣo] ‘γυρεύω’  
γ. φυτεύγω [fiténɣo] ‘φυτεύω’

<sup>16</sup> Μια διαχρονική προσέγγιση του φαινομένου του τσιτακισμού στη Μεγαρική διάλεκτο θα μπορούσε ίσως να προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες, καθώς θεωρώ ότι αν οι πρώτες εμφανίσεις του τσιτακισμού εντοπίζονται σε φωνολογικό περιβάλλον μετά από ημίφωνο [j] (π.χ. [skjaχtí] < [scaχtí] < [stʃaχtí] ‘σκιαχτεί, φοβηθεί’), αυτό ενδεχομένως να επιβεβαιώνει τη θεώρηση του Newton (1972), ως προς την ιστορική τουλάχιστον ερμηνεία του ζητήματος.

Στα παραδείγματα του (9), παρατηρούμε ότι ανάμεσα στο παραγωγικό ρηματικό επίθημα *-εϋ-* και το κλιτικό επίθημα *-ω* αναπτύσσεται το φώνημα /γ/. Μάλιστα, λόγω της συστηματικότητας εμφάνισης του φωνήματος /γ/ στις ρηματικές δομές σε *-εϋω*, το φαινόμενο επεκτείνεται (βλ. επίσης και Newton, 1972) αναλογικά και σε άλλους ρηματικούς τύπους της μεγαρικής διαλέκτου.

- (10) α. ανάβγω [anánvo] ‘ανάβω’  
β. σκάβγω [skánvo] ‘σκάβω’  
γ. κλέβγω [klénvo] ‘κλέβω’

Στους τύπους του (10), παρατηρούμε ότι το /γ/ εμφανίζεται πάλι στα όρια μορφημάτων, όχι όμως ανάμεσα σε δύο επιθήματα, όπως στο (9), αλλά ανάμεσα σε ένα ρηματικό θέμα (π.χ. *αναβ*) και ένα κλιτικό επίθημα (π.χ. *-ω*). Πάντως, παρά την αναλογική επέκταση του φαινομένου, το φωνολογικό περιβάλλον εμφάνισής του παραμένει συγκεκριμένο, καθώς το φώνημα /γ/ απαντά σταθερά πριν από το φώνημα /ν/ (πρβλ. τα (9) και (10)). Οι μόνες αποκλίνοσες περιπτώσεις που εντοπίζονται στο συλλεγέν corpus είναι τα ρήματα *σκέβγομαι* (‘σκέφτομαι’) και *ασκοντάβγω* (σκοντάφτω), η συγχρονική εξέταση των οποίων αναδεικνύει ότι συνδέονται μόνο έμμεσα με το φαινόμενο της επένθεσης, καθώς αποβάλλουν παράλληλα μέρος του ρηματικού θέματος (*σκεφτ > σκεφ > σκεβγ*).

Η επένθεση του /γ/ στα όρια μορφημάτων δεν περιορίζεται στη διαλεκτική περιοχή των Μεγάρων. Επίσης απαντά σε νοτιοανατολικά ιδιώματα (Κρήτη, Κύπρος κ.α.), στην Κύμη αλλά και στα βόρεια ιδιώματα της Λέσβου, του Αιβαλιού και των Μοσχονησίων (βλ. Newton, 1972 και Kretschmer, 1905· Σακκάρης, 1940, αντιστοιχώς).

## 5. Απουσία συνίζησης

Οι περιπτώσεις χασμωδίας, δηλαδή ακολουθίας δύο ή περισσότερων φωνηέντων, τόσο στη διαλεκτική ποικιλία της Νέας Ελληνικής (Newton 1972) όσο και στην KNE δεν είναι ιδιαίτερα συχνές, καθώς διαπιστώνεται τρόπον τινά μια τάση προσέγγισης της αμακρίστης (μη χαρακτηρισμένης) συλλαβικής δομής ΣΦ (βλ. Nespor 1999).

Μια συνήθης φωνολογική διαδικασία η οποία εφαρμόζεται προς αποφυγή της χασμωδίας είναι η συνίζηση. Χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα παραδείγματα της Κοινής Νέας Ελληνικής.

- (11) α. μιλιά (> μιλέα στη Μεσαιωνική Ελληνική) [milá]  
β. ελιά (> ελαία στη Μεσαιωνική Ελληνική) [elá]

Στα Μεγαρίτικα, ωστόσο, είναι ιδιαίτερα συχνή η παρουσία ασυνίζητων τύπων, αντίθετα προς την τάση των υπολοίπων νεοελληνικών διαλέκτων<sup>17</sup>, όπως διαπιστώνουν οι Μανωλέσσου & Κουτσούκος (στον ίδιο τόμο). Στην ενότητα αυτή θα περιοριστούμε σε εισαγωγικές επισημάνσεις, οι οποίες αφορούν κυρίως στο πεδίο εμφάνισης του συγκεκριμένου φαινομένου, καθώς το ζήτημα της χασμωδίας και των προβληματισμών που εγείρει προσεγγίζεται διεξοδικά από διαχρονική και συγχρονική σκοπιά από τους Μανωλέσου & Κουτσούκος (ό.π.).

<sup>17</sup> Βλ. ενδεικτικά τις μελέτες των Βαγιακάκου (1953) και Πλαδή (1992) για τη Μάνη και το Λιτόχωρο αντίστοιχα.



Συγκεκριμένα, στο μεγαρικό ιδίωμα απαντούν ασυνίζητοι τύποι σε –έα ή –ία, όπως οι ακόλουθοι:

- (12) α. δαχτυλέα [ðaxtiléa] αντί για δαχτυλιά [ðaxtilá]  
 β. γαρεφαλέα [ɣarefaléa] αντί για γαριφαλιά [ɣarifalá]  
 γ. παλαίος [paléos] αντί για παλιός [palós]  
 δ. ζωγραφία [zoɣrafía] αντί για ζωγραφιά [zoɣrafjá]  
 ε. καρδία [karðía] αντί για καρδιά [karðjá]  
 στ. ψωμία [psomía] αντί για ψωμιά [psomjá]

Από τα παραδείγματα της Μεγαρικής, διαπιστώνουμε πως η χασμωδία έχει ευρύ περιβάλλον εμφάνισης, καθώς είναι δυνατό να εντοπισθεί τόσο στα όρια μορφημάτων (βλ. 12γ,στ), όσο και στο εσωτερικό μορφημάτων είτε θέματος (βλ. 12ε) είτε επιθημάτων (βλ. 12α,β,δ). Η εμβέλεια του φαινομένου πιστοποιείται και από το γεγονός ότι αυτό δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένες ομάδες λέξεων, όπως λόγου χάρη τα ονόματα σε –έα για *φυτά, πληγές, δέρματα, φορτία* τα οποία αναφέρει ο Χατζιδάκις (1915-6:6) στη μελέτη του. Δε θα μπορούσε, βεβαίως, κανείς να ισχυριστεί ότι στη διάλεκτο των Μεγάρων, και στις συγγενείς με αυτή διαλέκτους της Κύμης και της Αίγινας, παρατηρείται παντελής απουσία του φαινομένου της συνίζησης, καθώς παράλληλα στο εξεταζόμενο προφορικό και γραπτό διαλεκτικό υλικό έχουν εντοπιστεί και συνιζημένοι τύποι, όπως *μούρλια* [múrɫa] και *γύμνια* [jíɲɲa].

## 6. Συμπεράσματα

Από τη μελέτη των φωνολογικών χαρακτηριστικών του μεγαρικού ιδιώματος είναι δυνατό να εξαχθούν ποικίλα συμπεράσματα τα οποία αφορούν όχι μόνο τη σχέση των Μεγαρίτικων με τις υπόλοιπες νεοελληνικές διαλέκτους αλλά και τα ίδια τα φωνολογικά φαινόμενα στη θεωρητική τους διάσταση.

Στο παρόν άρθρο διαπιστώθηκε η σύγκλιση-ομοιότητα της Μεγαρικής διαλέκτου με τις υπόλοιπες διαλέκτους που συνιστούν την ομάδα των Παλαιών Αθηναϊκών (Κύμη, Αίγινα), καθώς τα φαινόμενα της προφοράς του *υ* ως *ου* (ή *ιου*), του τσιτακισμού και της απουσίας συνίζησης είναι κοινά. Το φαινόμενο της επένθεσης του /γ/, όπως επισημάνθηκε παραπάνω (βλ. κεφάλαιο 4), δεν εντοπίζεται στη διάλεκτο της Αίγινας.

Κοινά φωνολογικά χαρακτηριστικά η Μεγαρική μοιράζεται και με αρκετές από τις διαλέκτους της ζώνης του *ίντα* (βλ. κεφάλαια 1-4) στην οποία και εντάσσεται, αν και δεν αποτελεί, όπως είδαμε, νότιο ιδίωμα (Κοντοσόπουλος 2006)- και κυρίως με την Κρήτη, την Κύπρο αλλά και τα πελοποννησιακά ιδιώματα (και κυρίως το ιδίωμα της Μάνης). Παράλληλα, διατηρεί φαινόμενα με ευρεία διαλεκτική εμβέλεια, η οποία υπερβαίνει τρόπον τινά τη διάκριση ανάμεσα σε νότιες και βόρειες διαλέκτους, όπως ο τσιτακισμός (βλ. κεφάλαιο 3) και η επένθεση του /γ/ (βλ. κεφάλαιο 4).

Τέλος, ο διακριτός χαρακτήρας του ιδιώματος πιστοποιείται από την παρουσία της προφοράς του *υ* και της χασμωδίας – απουσίας συνίζησης, ζητήματα τα οποία παρουσιάστηκαν στα κεφάλαια 2 και 5 αντιστοίχως.

Από την άλλη πλευρά, η ανάλυση των προφορικών και γραπτών δεδομένων της μεγαρικής διαλέκτου αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την περαιτέρω διερεύνηση φωνολογικών φαινομένων η μελέτη των οποίων έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τη νεοελληνική διαλεκτολογία, επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό τη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των νεοελληνικών διαλέκτων με τη σύγχρονη γλωσσολογική θεωρία (βλ. Ralli, 2009· Δημελά, 2010). Αναφέρομαι στη συνεξέταση φωνολογικών φαινομένων που απαντούν στη διάλεκτο, όπως η προφορά σε *ου/ιου* και ο τσιτακισμός.

Όπως ήδη έχει επισημανθεί από τον Παντελίδη (2009: 5), η μελέτη του τσιτακισμού αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον, εφόσον συνδεθεί με φαινόμενα όπως αυτό της προφοράς των *υ/οι* σε *ου*. Η συγκριτική προσέγγιση των δεδομένων που προέρχονται από τη Μεγαρική στην παρούσα συγχρονική της διάσταση, δυστυχώς, δίνει αμφιλεγόμενα αποτελέσματα, καθώς συνυπάρχουν τύποι όπως *σκουλλί* ([skulí] ‘σκυλί’), *άγκουρα* ([áɣura] ‘άγκυρα’) και *κουβερνώ* ([kuvernó] ‘κυβερνώ’)- από τους οποίους θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι το φαινόμενο του τσιτακισμού είναι μεταγενέστερο του φαινομένου της προφοράς σε *ου-* με τύπους, όπως *τουβερνήτης* ([tʃivernítis] ‘κυβερνήτης’) ή *νοικοτσιουρά* ([nikotʃurá] ‘νοικοκυρά’), από τους οποίους θα μπορούσε ίσως κανείς να συμπεράνει το αντίθετο. Ωστόσο, κρίνουμε σκόπιμο να τονίσουμε ότι η γραφηματική τουλάχιστον αναπαράσταση των τύπων στους οποίους το *υ/οι* προφέρεται ως *ου/ιου* είναι συχνότατα *ιου* σε τύπους που έχουν τσιτακισμό του υπεωρικού /k/. Με άλλα λόγια, στις γραπτές πηγές εντοπίζουμε *ξετσιουλιάζω* και όχι *ξετσουλιάζω*, *τσιουκνοπέφτη* (‘Τσιουκνοπέμπτη’) και όχι *τσουκνοπέφτη*, *τσιουμάμαι* και όχι *τσουμάμαι*, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να αποτελεί επιχείρημα υπέρ της πρότερης εμφάνισης της προφοράς σε *ου/ιου* έναντι του τσιτακισμού. Από την παρούσα φωνολογική ανάλυση, όμως, των εξεταζόμενων προφορικών δεδομένων δεν ήταν δυνατό να διαπιστωθεί η παρουσία ημιφώνου [j] μετά το προστριβόμενο [tʃ]. Ως εκ τούτου, μια αμιγώς φωνητική εξέταση του συλλεγέντος προφορικού υλικού θα ήταν πράγματι ιδιαίτερα ενδιαφέρονσα.

Ούτως ή άλλως, βεβαίως, η μελέτη του τσιτακισμού και της προφοράς του */υ/*, όπως και η μελέτη της χασμωδίας, στη μεγαρική διάλεκτο υπενθυμίζει την ανάγκη της μεθοδικής ιστορικής-διαχρονικής διερεύνησης των συγκεκριμένων φωνολογικών φαινομένων και της επίτευξης σχετικής ή απόλυτης χρονολόγησής τους, αλλά και πιστοποιεί την άρρηκτη σύνδεση των νεοελληνικών διαλέκτων<sup>18</sup> με τη Μεσαιωνική Ελληνική.

## Βιβλιογραφία

- Αλεξανδρής, Α. (1958). Το γλωσσικό ιδίωμα της Κύμης και των Περιχώρων. *Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών*, 5, 37-64.
- Ανδριώτης, Ν. (1933). Περί της αρχής των βορείων γλωσσικών ιδιωμάτων της Ν. Ελληνικής. *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, 10, 340-52.
- Βαγιακάκος, Δ. Μ. (1953). Συνίζησης και επένθεσις εν τω γλωσσικω ιδιώματι της Μέσα Μάνης. *Λεξικογραφικό Δελτίο*, 6, 89-207.
- Βέης, Ν. (1921). Κριτικό σημείωμα στο Dialekte und Umgangssprache im Neugriechischen του Α. Heisenberg. *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, 2, 191-195.
- Browning, R. (1995). *Η Μεσαιωνική και Νέα Ελληνική Γλώσσα* (Μετάφραση Μ. Κονομή). Αθήνα: Παπαδήμα.

---

<sup>18</sup> Βλ. Manolossou (2008).

- Chambers, J. K. & Trudgill, P. ([1980] 1998). *Dialectology* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Δημελά, Ε. (2010). *Η προθηματοποίηση στις νεοελληνικές διαλέκτους: συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Δημελά, Ε. (προσεχώς). Τα λεξικά διαλέκτων. Στους Γ. Ξυδόπουλο κ.ά. (επιμ.), *Εισαγωγή στη λεξικογραφία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Hadzidakis, G. (1892). *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- Hock, H. H. (1991). *Principles of Historical Linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Hock, H. H. & Joseph, B. D. (1996). *Language History, Language Change and Language Relationship: An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Κανάχης, Α.Φ. (1915). Μεγαρικά παραδόσεις και ιστορικά διηγήσεις. *Λαογραφία*, 5, 210-4.
- Καρασίμος, Α. (2011). Η διάλεκτος των Μεγάρων στην ηλεκτρονική βάση GREED. *Patras Working Papers in Greek Linguistics*, 2.1.
- Καρατζάς, Σ. (1940). Συμβολή εις την ευβοϊκήν διαλεκτολογία. *Αφιέρωμα εις Κ. Άμαντον* (σ. 253-286). Αθήνα.
- Καρατζάς, Σ. (1944). Παλαιοαθηναϊκά γλωσσικά. *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, 17, 125-134.
- Κεχαγιόγλου, Γ. (1999). Το πελοποννησιακό ιδίωμα. *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας* (έκδοση Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου) (σ. 246-247).
- Kretschmer, P. (1905). *Der Heutige lesbische Dialekt*. Wien: Alfred Holder.
- Κοντοσόπουλος, Ν.Γ. (1983-4). La Grèce du 'τι' et la Grèce du 'είντα'. *Γλωσσολογία*, 2-3, 149-162.
- Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. ([1994] 2006). *Διάλεκτοι και Ιδιώματα της Νέας Ελληνικής* (4η έκδοση). Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. (1999). Πελοποννησιακό και επτανησιακό ιδίωμα. *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας* (έκδοση Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου) (σ.198-199).
- Μαλικούτη-Drachman, A. & Drachman, G. (1977). Τύποι φωνολογικών νόμων και βόρεια ιδιώματα. *Πρακτικά Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού χώρου* (σ. 37-50). Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Μαλικούτη-Drachman, A. & Drachman, G. (1983). Μη φωνολογικοί περιορισμοί σε φωνολογικούς νόμους των βορείων ιδιωμάτων. *Πρακτικά Β' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού χώρου* (σ. 183-196). Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Manolessou, I. (2008). On historical linguistics, linguistic variation and Medieval Greek. *Byzantine and Modern Greek Studies*, 32 (1), 63-79.
- Μανωλέσσου, Ι. & Κουτσούκος, Ν. (στον ίδιο τόμο). Το φαινόμενο της χασμωδίας στη διάλεκτο των Μεγάρων: συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση. *Patras Working Papers in Greek Linguistics*, 2.1.
- Μαργαρίτη, Μ. (1977). Παρατηρήσεις στην αποβολή των άτονων, i u στο ιδίωμα της Σιάτιστας. *ΠΡΑΚΤΙΚΑ Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού χώρου* (σ. 51-58). Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1977). Το πρόβλημα της χρονολόγησης της κωφώσεως στα Βόρεια Ελληνικά Ιδιώματα. *ΠΡΑΚΤΙΚΑ Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού χώρου* (σ. 13-21). Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Μπαμπινιώτης, Γ. ([1998] 2002). *Συνοπτική ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας* (5η έκδοση). Αθήνα.
- Μέρτζιος, Κ. (1964). Ποια η καθομιλουμένη των Αθηναίων προ τριών αιώνων. *Αθηναϊκά*, 29, 35-40.
- Mirambel, A. (1929). *Étude descriptive du parler maniote méridional*. Paris.
- Mirambel, A. (1945). Le groupe ts en grec moderne. *Bulletin de la société de linguistique de Paris*, 42, 90-102.

- Μπεναρδής, Μ. (2006). *Γραμματική και λεξικό του μεγαρικού ιδιώματος*. Αθήνα: Λύκειον Ελληνίδων (παράρτημα Μεγάρων).
- Nespor, M. (1999). *Φωνολογία* (προσαρμογή στα Ελληνικά Α. Ράλλη). Αθήνα: Πατάκης.
- Newmeyer, F. J. (1998). *Language Form and Language Function*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Newton, B. (1972). *The Generative Interpretation of Dialect. A study of Modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Παντελίδης, Ν. (2001). Πελοποννησιακός ιδιοματικός λόγος και Κοινή Νεοελληνική. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 21, 550-561. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Παντελίδης, Ν. (2007). Κοινή Δημοτική: Παρατηρήσεις στη διαδικασία διαμόρφωσής της. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 27, 337-347. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Παντελίδης, Ν. (2009). Το φαινόμενο του τσιτακισμού στα Πελοποννησιακά ιδιώματα. Στους Γ. Γιαννάκης κ.ά. (επιμ.), *Ηλεκτρονικά Πρακτικά 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* [ebook]. Διαθέσιμο στο: [http://www.linguist-uoι.gr/cd\\_web/docs/greek/036\\_pantelidis/CGL8\\_OK.pdf](http://www.linguist-uoι.gr/cd_web/docs/greek/036_pantelidis/CGL8_OK.pdf). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Παντελίδης, Ν. (στον ίδιο τόμο). Ρηματική κλιτική μορφολογία του μεγαρικού ιδιώματος. *Patras Working Papers in Greek Linguistics*, 2.1.
- Παπαδάμου, Ε. (2009). *Διαχρονική και διατοπική εξέταση της εξέλιξης του Υ*. Μεταπτυχιακή εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Παπαδόπουλος, Α. (1927). *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου.
- Πλαδή, Μ. (1992). Η συνίζηση των ακολουθιών -ea, -eo και -ia, -io στο ιδίωμα του Λιτοχώρου Πιερίας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 13, 179-191. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A. (2009). Morphology meets Dialectology: Insights from Modern Greek Dialects. *Morphology*, 19 (1), 87-105.
- Σακκάρης, Γ. (1940). Περί της διαλέκτου των Κυδωνιέων εν συγκρίσει προς τας Λεσβιακάς. *Μικρασιατικά Χρονικά*, 3, 74-141.
- Σακκάς, Δ. (1966). *Κοινωνιογράφημα Μεγάρων*. Αθήνα
- Σετάρτος, Μ. (1967). Το πρόβλημα της εξέλιξης του αρχαίου ελληνικού υ ως τα νέα ελληνικά. *Ελληνικά*, 20 (2), 338-348.
- Shipp, G.P. (1961). IOY = Y in Modern Greek. *Glotta*, 43, 302-316.
- Συμμεωνίδης, Χ. (1977). Παρατηρήσεις στα κύρια χαρακτηριστικά των Βορείων Νεοελληνικών ιδιωμάτων. *Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού χώρου* (σ. 63-71). Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Σύρκου, Α. (2006). *Το μεγαρικό γλωσσικό ιδίωμα: Λεξικογραφική μελέτη*. Αθήνα. Νήσος.
- Thumb, A. (1891). Περί της σημερινής εν Αιγίνη λαλούμενης διαλέκτου. *Αθηνά*, 3, 95-128.
- Τζίτζιλής, Χ. (2000). Διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο Α. Φ. Χριστίδη (επιμ.), *Η Ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της* (σ. 15-22). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Τζίτζιλής, Χ. (2001). Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο Α. Φ. Χριστίδη (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (σ. 168-74). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Trudgill, P. (2003). Modern Greek dialects: a preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics*, 4, 45-64.
- Τσοπανάκης, Α. Γ. (1960). Μικρή Συμβολή στην εξέλιξη του ελληνικού φωνηεντισμού. *Αθηνά, Αφιέρωμα στη μνήμη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη*, 425-444.
- Χατζιδάκις, Γ. (1915-1916). Περί της Μεγαρικής διαλέκτου και των συγγενών αυτής ιδιωμάτων. *Γλωσσολογικά Έρευναι*, 73, *Επετηρίς του Πανεπιστημίου Αθηνών*, 1-27.

## Περίληψη

Αντικείμενο εξέτασης της παρούσας μελέτης αποτελούν χαρακτηριστικά φωνολογικά φαινόμενα της διαλέκτου των Μεγάρων. Το μεγαρικό ιδίωμα, όπως το ιδίωμα της Κύμης

(*Κουμιώτικα*, βλ. Κοντοσόπουλος [1994] 2006) και το ιδίωμα της Αίγινας, κατατάσσεται στην ομάδα των *Παλαιών Αθηναϊκών* (*old Athenian*, βλ. Newton 1972), καθώς διατηρεί στοιχεία της παλιάς Αθηναϊκής διαλέκτου, η οποία δεν ομιλείται πλέον. Μέσα από την επεξεργασία γραπτών και προφορικών δεδομένων, προσεγγίζω τα φαινόμενα: ι) της προφοράς του *υ* ως *ου/ιου*, ιι) του τσιτακισμού, ιιι) της επένθεσης και ιν) της απουσίας συνίζησης. Ως στόχος της μελέτης τίθεται η κριτική επισκόπηση και η συνυφασμένη με τις μεθόδους της σύγχρονης νεοελληνικής διαλεκτολογίας ανάλυση των βασικών φωνολογικών χαρακτηριστικών που εξακολουθούν να απαντούν στη διάλεκτο.

**Λέξεις-κλειδιά:** φωνολογικά χαρακτηριστικά, διάλεκτος, ιδίωμα, συνίζηση, τσιτακισμός, ουρανικοποίηση, απάλυνση, επένθεση.

ΕΛΕΟΝΩΡΑ ΔΗΜΕΛΑ  
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ  
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ  
eldimela@upatras.gr